

begrepp på en konkret nivå och ge den *nya ekonomin* en mer balanserad innebörd genom att peka på dess förutsättningar. Samtidigt åskådliggör hon känslornas betydelse i dagens konsumtionsambly. Genom att avmystifiera och granska hotellkoncepten visar hon hur känslöekonomin opererar symmetriskt och asymmetriskt mellan hotelloperatörer, gäster och anställda. Utan ironi och med socialt patos bidrar författaren slutligen till att skapa en djupare förståelse för människan som konsumtionsvarelse och för människors längtan efter att känna sig – speciella.

Per Strömberg, Kristiansand

Cecilia Axelsson: *"En meningsfull historia?" Didaktiska perspektiv på historieförmedlande museiutställningar om migration och kulturmöten*. Institutionen för humaniora vid Växjö universitet. 317 s. Acta Wexionensia Nr 169/2009. ISBN 978-91-7636-648-6.

Såväl kulturpolitikens som museernas dilemman är kända för oss som arbetar med kultur- och museifrågor. Självreflexionen inom kåren är ofta hög, inte minst hos den pedagogiska personalen. Med jämna mellanrum ställer vi frågorna: Vems är museet? Museipedagogik – är det nåt särskilt? Vem är egentligen museipedagog? Många gånger är frågorna retoriska och svaren är givna av oss själva och av gammal hävd. Och så vandrar vi vidare längs väl upptrampade stigar. Alltför sällan har vi på ett djupare plan ställt frågan: Vilka finns i publiken? Hur ser människors livsvärldar och lärostilar ut, vilka motiv har de för att besöka museet? Reflexiviteten har nu fått viktig respons i en avhandling med didaktiska perspektiv på museipedagogiken.

"Hur möter museernas förmedling skolans, kulturpolitikens och museernas egna verksamhetsmål? Hur används museernas utställningar av lärare och elever och hur uppfattar de utställningarna? Vilka förutsättningar ger de två exempelutställningarna Afrikafarana och Kongospår för att en elev skall kunna fördjupa sitt historiemedvetande och vilka ramar fastställs för detta medvetande i utställningarna, vad gäller klass-, genus- och etniska relationer." Cecilia Axelsson formulerar frågorna och undrar om museipedagogiken svarar mot de proklamerade verksamhetsmålen och om dessa är verkningsfulla inom ramen för en demokratisk utbildningskonception eller ej? Axelsson menar att skolbesök

en i utställningarna ofta är enstaka tillfällen som sällan införlivas i elevernas utbildning i ett längre tema eller perspektiv. Flera av eleverna tar okritiskt till sig museernas förmedling, medan andra blir provocerade och utmanade, menar Axelsson, som slår fast att eleverna har få möjligheter att diskutera dessa erfarenheter vare sig i museerna eller i skolan. Flera av avhandlingens resultat pekar på att förmedlingen av historia i de två undersökta utställningarna inte svarar mot kraven i en demokratisk utbildningskonception.

Avhandlingen har fått gehör i den museipedagogiska debatten. Inom Statens museer för världskultur (SMVK), vars utställning Kongospår var föremål för avhandlingens empiri, har avhandlingens resultat diskuterats som en del av det pedagogiska utvecklingsarbete som pågår där. Författarens konklusioner ger viktigt stoff till samtal om hur museipedagogiken tas emot och vilken potential den har som ett demokratiskt verktyg.

Avhandlingens metod och perspektiv

Författaren har använt en kvalitativ metod. Hon har utgått från två utställningar och gjort intervjuer med producenter, museipedagoger, lärare och elever. Ambitionen har varit att få med alla olika aktörer i processen. Antalet elevintervjuer är begränsat. Motivet för detta är viljan att följa färre röster lite djupare än att göra flera ytligare enkäter. Urvalet av informanter har också styrts av vilka skolor som gjort besök i utställningarna. Vissa intervjuer gjordes i direkt anslutning till museibesöket, andra en termin senare. Intervjuerna är inte jämförbara eftersom att de har tillkommit vid olika tidpunkter och vid skilda situationer. Elevernas bakgrund och förutsättningar skiljer sig också åt.

Avhandlingen bygger på de klassiska frågorna i didaktiska sammanhang, alltså: Vad? – handlar om innehållet i undervisningen, själva urvalet. Hur? – gäller metoden för hur stoffet som valts ut förmedlas, gestaltas. Varför? – bakom denna fråga ligger svaret på tanken med lärandesituationen, här avslöjas intentioner och syften. Till de tre grundfrågorna vill Axelsson lägga frågan: Och sedan?

Hon undrar vilken effekt förmedlingen får på dem som tar del av den; vilken är tanken med att gå till utställningen, hur uppfattas förmedlingen, vad minns besökaren och hur kan detta påverka individens historiesyn?

"Man lärde sig nog massor som man inte tänker på." Så svarade en 10-årig kille på frågan om han lärt sig något under besöket i museet. Och Cecilia Axelsson väljer

att utifrån detta citat gå vidare i resonemang om hur vi samlar erfarenheter som formar våra uppfattningar om historia, om nutiden och förväntningarna på framtiden. Hon menar att om dessa uppfattningar antingen ska fördjupas eller förändras måste de utmanas och därmed aktivera historiemedvetandet.

Motiv och ansvar

”Vem tar ansvar för det som sker i det ofta enstaka och ibland odiskuterade museibesöket?” undrar författaren. Det är inte fruktbart att ensidigt tala om museipedagogens ansvar för målsättning. Publikens, i det här fallet lärarens/elevens, mål med besöket bör efterfrågas i större omfattning. I avhandlingens diskussion faller ansvarsfrågan alltför tungt på museipedagogerna, även om Axelsson diskuterar hur glappet mellan museipedagogens och lärarens motiv kan minskas genom ett närmare samarbete.

Genom min egen yrkespraktik som museipedagog har jag genom åren upplevt hur pedagogen spelar en bärande roll som berättare i utställningarna. Eleverna får oftast rollen som lyssnare som ibland bjuds in att delta i dialog eller aktivitet. Här finner jag den tillfällige pedagogens dilemma och utmaning: enstaka och kortare möten med eleverna kräver en hög medvetenhet om pedagogiken i stunden. Risken finns att elevens roll blir statistens i det pedagogiska programmet där museipedagogen intar föredragspositionen med tolkningsföreträdare. Axelsson har noterat denna problematik i samband med sina observationer av pedagogiska program och i samtal med elever och lärare. Hon menar att det kan innebära ett problem om intentionerna bakom utställningen inte helt tydligt förmedlats från produktionsskedet till museipedagogerna. Axelsson har i samtalen med museipedagogerna uppfattat att utställningar ibland används som en källa för att konstruera en berättelse som ligger parallellt med utställningens berättelse och att enbart korta nedslag görs i utställningslokalen.

Författarens iakttagelser berör även inställningen till tingen som historiebearare. Är de autentiska föremålen verkligen obestridbara bevis? Ett alternativt sätt att berätta en historia är att utgå från aspekter och idéer. Uttrycket ”Spaces of negotiability” används för att beskriva luckorna i utställningen i vilka historia kan skapas av betraktaren enligt den konstruktivistiska kunskaps-synen. Vi har alla den fria viljan. Eller? Axelsson iakttar begränsningarna för hur eleverna kan vara medskapande i det enstaka museibesöket.

Dialogen och elevernas utrymme kan utökas i många

fall. Tysta elever hamnar lätt utanför i dialogvisningar som bygger på att lyssnaren tar ordet när pedagogen bollar ut det. Därför är det viktigt att utveckla fler ”storlekar” på ramverken för det pedagogiska programmet för att bättre hantera pedagogiken i stunden (den tillfällige pedagogens utmaning och spetskompetens) och att sträva efter ett utökat förhandlingsutrymme för eleverna. För att minimera startsträckan i detta korta möte bör mer tid läggas på planeringen och avstämning av förväntade effekter.

Det pågår redan flera olika fördjupade projekt på de olika museerna, men dessa har inte varit föremål för Axelssons undersökning. Här finns goda exempel på hur de eventuella ”glappen” mellan skola och museum kan överbryggas. I dessa samarbeten finns den tid som behövs för att skapa de hållbara relationer mellan museipedagogen och brukaren som behövs.

Demokratisk utbildningskonception

Den demokratiska utbildningskonceptionen som Cecilia Axelsson refererar till i sin avhandling bygger på kategorier för hur utbildning inom samhällsämna bedrivs. Det handlar om tre spår i den svenska utbildningspolitiska historien:

1. Den patriarkaliska utbildningskonceptionen. Samhällsundervisningen ska utifrån ett klassiskt historieperspektiv förmedla en nationell samhörighetskänsla.
2. Den vetenskapligt rationella utbildningskonceptionen. Samhällsundervisningen präglas här av en demokratisk idé om att man med hjälp av objektiv vetenskap (positivistiskt-empiriskt ideal) kan öka elevernas förståelse för samhällsutvecklingen.
3. Den demokratiska utbildningskonceptionen. Samhällsundervisningen betonar mer av frigörande och deltagande ideal i synen på samhället. De objektiva vetenskapsidealerna ifrågasätts till förmån för mer av reflektion och problematisering.

Dessa konceptioner är i huvudsak placerade i historiska perioder, men det finns inslag av samtliga dessa konceptioner i dagens skola. Idag pekas vissa värderingar i samhället ut som mer önskvärda än andra genom skolans värdegrund. Detta skulle därför också kunna kallas för patriarkalisk konception!

Cecilia Axelssons avhandling är framförallt ett debattinlägg i frågor som rör hur de två institutionerna skola och museum spelar på en didaktisk scen för samhällsbyggnad, etik och ideologi. Ur detta perspektiv blir

övning i historiemedvetenhet hos samtliga aktörer av största vikt. Historiebruk pågår.

Axelssons kritik baseras på ett begränsat material. Den kvalitativa metodens resultat kan egentligen inte användas för att uttala sig om just det aktuella materialet. Denna metod med de få observationerna och samtalen med elever, lärare, museipedagoger om verksamheter i två utställningar leder vidare till att nya frågor ställs. Svaret på vilka effekterna av museibesöket blir återstår att finna. På motsvarande sätt som Axelsson ifrågasätter huruvida de enstaka museibesöken är meningsfulla vill jag kontra med att ifrågasätta hur väl avhandlingens resultat kan användas för generella uttalanden. Axelssons avhandling leder främst vidare till frågan hur vi som arbetar med lärande på museerna kan fördjupa vår publikinsikt. Och detta resultat är i sig mycket viktigt.

Publikkännedom bygger ofta på antaganden, mer sällan på insikter. Dessa frågeställningar har visat sig grundläggande inom kultursektorn och speciellt i museers, biblioteks och arkivs arbete med att nå och angå fler människor. Arbetet har pågått i Storbritannien under de senaste tio åren, och nyligen påbörjats inom Malmö stads kulturförvaltnings förändringsarbete för ett s.k. ”vidgat deltagande”.

Frågan om kvalitativa utvärderingar är ständigt aktuell när det gäller att planera och genomföra kulturverksamheter. Hur vet vi att vi lyckats med vårt uppsåt i våra utställningar och program? Oftast känner vi på oss, tycker oss ana en glimt i publikens öga, kanske hör vi verkligen någon utropa: wow! Ett redskap är det brittiska utvärderingsverktyget Generic Learning Outcomes (GLO) som vi har börjat använda i det pedagogiska utvecklingsarbetet (<http://www.inspiring-learningforall.gov.uk>).

Genom att planera för önskade effekter enligt följande fyra områden går det också att följa upp med publikundersökningar som anknyter till dessa. Vilka mål och effekter planerade vi för och vilka effekter upplevde publiken när det gäller:

- Kunskap: fakta, förståelse, förmågor och färdigheter
- Attityder, åsikter och värderingar
- Glädje, inspiration och kreativitet
- Aktivitet, beteende, utveckling och förändring

I forskningsdatabasen läser jag om projektet ”Museet, utställningen, besökaren. Meningsskapande på en ny arena för lärande och kommunikation” vid Institutionen för kultur- och medievvetenskaper, Umeå universitet. I

beskrivningen står: ”Museernas traditionella uppgift att samla, vårda och visa, har visat sig vara otillräckliga motiv för en verksamhet som lämnat den industriella epoken och de nationalstatliga idealen bakom sig. Forskning om museernas identitet samt kommunikation och lärande på museer är dock än så länge bristfällig i Sverige, varför detta forskningsprojekt är angeläget.”

Cecilia Axelssons avhandling kan ses som ett pilotprojekt inom detta forskningsfält som ligger vidöppet för oss. Bollen är i rullning.

Eva Klang Eriksson, Lund

Anna Ohlsson: *Myt och manipulation. Radikal psykiatrikritik i svensk offentlig idédebatt 1968–1973*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm 2008. 309 s., ill. ISBN 978-91-85445-94-3.

Psykiatri är på många sätt en marginaliserad företeelse. Genom historien har den som medicinsk specialitet haft en mycket låg, kanske den lägsta, status. Dess patienter kan i många avseenden betraktas som människor i samhällets marginaler. Rumsligt betraktat låg mentalsjukhusen länge i tätorternas periferier, ute på landsbygden men med en viss närhet till närmsta stad.

Ur politisk synvinkel tycks psykiatri för det mesta ha varit en omöjlig fråga. Man vinner inga poäng på att driva den sortens vårdfrågor, såvida det inte handlar om hårdare tag mot farliga s.k. psykipatienter. Då handlar det ju om att rädda skinnet på oss andra.

Ändå är psykiatrien nog den medicinska gren som har genererat flest politiska debatter. Genom historiens lopp har s.k. inspärningshistorier eller -skandaler drivit upp en och annan politiker i talarstolen. Vid andra tillfällen har det just varit ”vansinnesdåd” som har fått röster att höjas för hårdare tag och fler låsta dörrar på klinikerna.

En period som framstår som ett uppseendeväckande undantag är åren kring 1970. Vid denna tid blev plötsligt mentalvården arena för en radikal debatt, inte bara om psykiatri utan också om samhället runt omkring. Idéhistorikern Anna Ohlsson har undersökt den debatten i sin avhandling *Myt och manipulation. Radikal psykiatrikritik i svensk offentlig idédebatt 1968–1973*.

Det nya med 60- och 70-talens diskussion var att röster höjdes mot psykiatrien i sig. Tidigare hade kritiken varit riktad mot förhållanden i framförallt den anstaltsbundna vården i syfte att förbättra den. Nu var läget ett annat. Den radikala kritiken tog sikte på psykiatriens